

TÜRKİYE, İNGİLTERE VE İRAK HÜKÜMETLERİ BEYNİNDE ANKARA'DA 5 HAZİRAN 1926 TARİHİNDE MÜNAKİT HUDUT VE MÜNASEBATI HASENEİ HEMCİVARI MUAHEDENAMESİ

Bir taraftan

Türkiye Reiscumhuru Hazretleri

Ve diğer taraftan

Haşmetlû Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyeti Müttehidesi, Mâverayı Ebhar Britanya arazisi Kralı ve Hindistan İmparatoru hazretleri ve haşmetlû Irak Kralı hazretleri.

Lozan'da imza edilen 24 temmuz 1923 tarihli muahedenin Türkiye ile Irak arasındaki hududun tâynini hakkındaki ahkâmını derpiş ederek Irakı müstakil bir devlet ve kendisiyle İngiltere arasında münakit 10 Teşrinievvel 1922 ve 13 kânunusani 1926 tarihli muahedelerden münbais munesabatı mahsusayı tanıyarak hudut mıntakasında aralarındaki âhenk ve hüsnu amizişi ihlâl edebilecek her gûna hadisatı bertaraf etmek arzusuyla

Bu bapta bir muahede akdine karar vermişler ve berveçhizir murahhaslarını tâyin etmişlerdir: Şöyle ki:

Türkiye Cumhuriyeti Reisi Hazretleri:

İzmir Mebusu ve Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Beyefendi Hazretleri.

Haşmetlû Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyeti Müttehidesi Mâverayı Ebhar Britanya arazisi Kralı ve Hindistan İmparatoru Hazretleri.

Haşmetlû Britanya Kralı Hazretlerinin Türkiye Cumhuriyeti nezdinde fevkalâde sefir ve murahhası asaletlû Sir Ronald Charles Lindzey. K.C.M.G., C.B.C.V.O. Hazretleri.

Haşmetlû Irak Kralı Hazretleri.

Irak Müdafaai Milliye Vekil Vekili Miralay Nuri Sait, S.M.J.D.S.O. Hazretleri.

Müşarünileyhim yolunda ve muntazam bulunan salâhiyetnamelerini tebliğ ettikten sonra ahkâmı âtiyeyi kararlaştırmışlardır:

BİRİNCİ FASIL

Türkiye ile Irak arasındaki hudut

MADDE 1

Türkiye ile Irak arasındaki hattı hudut Cemiyeti Akvamın 29 teşrinievvel 1924 tarihli içtimasında takarrür etmiş olan güzargâha tevfikân berveçhizir sureti katiyede tâyin edilmiştir.

(Brüksel hattı hududunun tarifi) **-Merbuttur-**

Mamafih balâdaki hattı hudut Aşuta ve Alamun cenubunda bu iki mahalli yekdiğerine rapteden yolun Irak arazisinden geçen kısmını Türk arazisi dâhilinde bırakmak üzere tadil edilmiştir.

MADDE 2

Birinci maddenin son fıkrası kaydı tahtında mezkûr maddede tesbit edilen hattı hudut işbu muahedeye merbut 1/250000 mikyasında harita üzerinde tersim edilmiştir.

Metin ile harita arasında ihtilâf zuhurunda metin muteber olacaktır.

MADDE 3

Birinci maddede tasrih edilen hattı hududu arazi üzerinde tâyin etmek üzere bir tahdidi hudud komisyonu teşkil edilecektir. İşbu komisyon Türkiye Hükümeti tarafından tâyin edilecek iki ve Britanya ile Irak Hükümetleri tarafından müştereken tayin edilecek iki murahhas ile muvafakat buyurduğu takdirde İsviçre Reisisumhuru tarafından İsviçre tebaası meyanından tâyin edilecek bir reisten mürekkep olacaktır. İşbu komisyon süratı mümkün ile ve her halde bu muahedenin mevkii meriyete vaz'ından itibaren altı ay zarfında içtima edecektir. Komisyonun mukarreratı ekseriyeti âra ile ittihaz edilecek ve bilcümle tarafeyni âliyei âkideyn için vacibürriaye olacaktır.

Tahdidi hudud komisyonu her halde işbu muahededeki tarifâtı pek yakından takibe gayret edecektir. Komisyonun masarifi Türkiye ve Irak arasında mütesaviyen taksim edilecektir. Alâkadar devletler komisyonun vazifesini ifa edebilmesi için lâzımgelen ikâmet, ameale, malzemeye (kazık işaret taşı) mütaallik bilcümle hususatta gerek doğrudan doğruya gerek memurini mahalliye vasitasiyle tahdidi hudud komisyonuna muavenet etmeği taahhüt eylerler.

Mezkûr devletler bundan başka komisyon tarafından vazedilecek nirengi mevzilerine, hudut işaretlerine, kazık ve alâmetlere riayet etmeği taahhüt ederler.

Hudut işaretleri birinden diğeri görülebilecek surette vazedilecek ve üzerlerine numara konulacaktır. Bunların mevkileri ile numaraları bir harita üzerinde gösterilecektir.

Tahdidi hudut zabıtnamei kat'isi ve buna merbut haritalarla vesaik, üç nüsha olarak tanzim edilecek ve bunlardan ikisi hem hudut devletlerin hükümetlerine ve üçüncüsü musaddak suretleri Lozan Muahedesini imza eden devletlere tebliğ edilmek üzere Fransa Cumhuriyeti Hükümetine ita edilecektir.

MADDE 4

Birinci madde mucibince Irak'a terkedilen arazideki ahalinin tâbiyeti Lozan Muahedesinin 30-36 ncı maddelerine tevfikân halledilecektir.

Tarafeyni âliyei âkideyn mezkûr muahedenin 31, 32, 34 üncü maddelerinde münderiç hakkı hiyarın işbu muahedenin mevkii meriyete girdiği tarihten itibaren on iki ay müddetle cari olabileceğini kararlaştırmışlardır.

Mamafih Türkiye, balâdaki ahalden hakkı hiyarlarını Türkiye tâbiyeti için istimal edenlerin işbu haklarını tanımak hususunda serbestii hareketini muhafaza eder.

MADDE 5

Tarafeyni âkideynden her biri birinci maddede tasrih edilen hattı hududu kati ve taarzudan masun olmak üzere kabul ve bunu tadile matuf her türlü teşebbüsten tevakkî etmeği taahhüt eyler.

İKİNCİ FASIL

Münasebatı hasenei hemcivari

MADDE 6

Tarafeyni âliyei âkideyn bir veya bir kaç müsellâh eşhasın civar hudut mintakasında yağmagerlik veyahut şekavet icrası maksadiyle vukubulacak istihzaratına yedi iktidarlarında bulunan bilcümle vesait ile muhalefet etmeği ve bunların huduttan müruruna mâni olmağı mütekabilen taahhüt ederler.

MADDE 7

On birinci maddede zikredilen salâhiyettar memurin civar hudut mintakasında yağmagerlik veyahut şekavet icrası için bir veya bir kaç müsellâh eşhasın istihzaratta bulduklarını istihbar ettikleri zaman yekdiğerlerini mütekabilen ve bilâ imhal haberdar edeceklerdir.

MADDE 8

On birinci maddede zikredilen salâhiyettar memurin buldukları arazi dâhilinde ika edilmiş olabilecek bilcümle yağmagerlik ve haydutluk ef'alinden mütekabilen yekdiğerlerini haberdar edeceklerdir.

Haberdar edilecek taraf memurini, yedi iktidarlarında bulunan bilcümle vesait ile bunların faillerinin huduttan müruruna mâni olmağa gayret edeceklerdir.

MADDE 9

Müsellâh bir veya bir kaç eşhas civar hudut mıntakasında bir cinayet veya cürüm ika ettikten sonra diğler hudut mıntakasına ilticaya muvaffak oldukları takdirde bu son hudut mıntakası memurini işbu eşhası silâhlariyle ve yağma ettikleri eşya ile birlikte kanuna tevfikân tebaası buldukları tarafın memurinine teslim etmek üzere tevkif etmeğe mecburdurlar.

MADDE 10

Muahedenin işbu faslının tatbik edileceği hudut mıntakası Türkiye'yi Irak'tan tefrik eden bütün hudut ile bu hududun bir ve diğler tarafında yetmiş beşer kilometre derinliğinde bulunan mıntakadır.

MADDE 11

Muahedenin işbu faslını tatbik ile mükellef salâhiyettar memurin berveçhizirdir.

Umumi teşriki mesaiyi tanzim ve ittihaz olunacak tedabirin mesuliyetini deruhte etmek üzere:

Türkiye tarafından: Askeri hudut kumandanı.
Irak tarafından: Musul ve Erbil mutasarrıfları.

Malûmatı mahalliyenin ve tebligatı müstacelenin teatisi için,
Türkiye tarafından: Valilerin muvafakatı ile tâyin edilecek memurin.
Irak tarafından: Zako, Amadiye, Zibar, Rovandoz kaymakamları,

Türkiye ve Irak Hükümetleri gerek on üçüncü maddede zikredilen daimi hudut komisyonu marifetiyle ve gerek tarıkı siyasi ile yekdiğerini haberdar ederek esbabı idariyeden dolayı salâhiyettar memurlarının listesini tadil edebilirler.

MADDE 12

Türkiye ve Irak memurları diğler taraf tebaasından olup bilfiil onun arazisinde bulunan aşair rüesa, şeyh veyahut diğler âzası ile resmi veya siyasi mahiyeti haiz her nevi muhabereden istinkâf edeceklerdir. Tarafeyni âkideyn hudut mıntakasında bir veya diğler devlet aleyhine müteveccih hiç bir gûna propaganda teşkilâtına ve içtimaa müsaade etmiyeceklerdir.

MADDE 13

Muahedenin işbu faslının ahkâmının icrasını teshil ve umumiyetle hudut üzerinde münasebatı hasenei hemcivariyi idame etmek üzere vakit vakit Türkiye ve Irak hükümetleri tarafından mütekabilen tâyin edilecek müsavi adedte memurinden mürekkep daimi bir hudut komisyonu teşekkül edecektir.

Bu komisyon en az altı ayda bir kere ve ahval icabettirdiği takdirde daha ziyade içtima edecektir.

Münavebeten Türkiye ve Irak'ta içtima edecek olan bu komisyon muahedenin bu faslının ahkâmının icrasına müteallik mesaili ve alâkadar hudut mıntaka memurları arasında bir itilâfa münceer olmıyan diğher her nevi hudut mesailini sureti dostanede halletmek vazifesiyle mükellef olacaktır. Komsiyon işbu muahedenin mevkii meriyete girdiği tarihi takibeden iki ay zarfında birinci defa olarak Zako'da içtima edecektir.

ÜÇÜNCÜ FASIL **Ahkâmı umumiye**

MADDE 14

Her iki memleket arasında menafii müştereke sahasını tevsi etmek maksadiyle Irak Hükümeti işbu muahedenin mevkii meriyete vaz'ı tarihinden itibaren yirmi beş sene müddetle berveçizir alacağı aidatın yüzde onunu Türkiye Hükümetine tesviye edecektir:

a) 14 mart 1925 tarihli imtiyaz mukavelenamesinin onuncu maddesi mucibince «Türkiş Petroleum» kompani'den

b) Bâlâdaki imtiyaz mukavelenamesinin altıncı maddesi mucibince petrol ihraç edebilecek olan şirketlerden veya eşhastan

c) Bâlâda zikredilen imtiyaznamenin 33 üncü maddesi mucibince teşekkül edebilecek olan muavin şirketlerden

MADDE 15

Türkiye ve Irak, dost devletler arasında cari usule tevfiikan bir iadei mücrimin muahedesi akdetmek üzere mümkün mertebe süratle müzakerata girişmeğe karar vermişlerdir.

MADDE 16

Irak Hükümeti kendi arazisinde ikamet eden eşhası işbu muahedenin imzasına kadar Türkiye lehindeki efkâr ve harekâtı siyasiyelerinden dolayı iz'aç ve tazip etmemeği ve kendilerine tam ve multak bir affı umumi bahşetmeği taahhüt eyler.

Bu bapta ita olunmuş hükümlerin kâffesi iptal edilecek ve derdest bulunan bilcümle takibat tevkif olunacaktır.

MADDE 17

İşbu muahede, tasdiknamelerin teatisinden itibaren mevkii meriyete girecektir.

İşbu muahedenin ikinci faslı, bu muahedenin mevkii meriyete girdiği tarihten itibaren on sene müddetle mer'i kalacaktır.

İşbu muahedenin mevkiî meriyete girdiği tarihten itibaren iki sene hitamında tarafeyni akideynden her biri işbu faslı kendisine aidiyeti itibariyle feshetmek hakkını haiz olacaktır. Keyfiyeti fesih ihbar edildiği tarihten bir sene sonra müessir olacaktır.

MADDE 18

İşbu muahede tarafeyni âliyei âkideyn tarafından tasdik edilecek ve tasdiknameler mümkün mertebe sûratle Ankara'da teati edilecektir. Muahedenin musaddak suretleri Lozan muahedesini imza eden devletlere gönderilecektir.

Tasdikan ilmekal bâlâda isimleri zikredilen murahhaslar işbu muahedeyi imza ve zirini temhir etmişlerdir.

Ankara'da 5 haziran 1926 tarihinde üç nüsha olarak tanzim edilmiştir.

İmza
Dr. Tefik Rüştü
(Mühür)

İmza
R.C.Lindzey
(Mühür)

İmza: Nuri Sait (Mühür)

MERBUT

Türkiye ile Irak arasındaki hudut

MADDE 1

Türkiye ile Irak arasındaki hattı hudut Cemiyeti Akvamın 29 teşrinievvel 1924 tarihli içtimasında takarrür etmiş olan güzergâha tevfiikan berveçhi zir sureti katiyede tâyin edilmiştir:

Dicle nehri ile Habur çayının noktai iltikalarından bed ile Habur çayının hattı mutavassıt veya Talvegin'i takiben mezkûr çayın Hazil çayı mültekasına kadar;

Siyomez'den geçen çay mültekasının membaina doğru üç kilometrede kâin bir noktasına kadar Hazil çayının hattı mutavassıt veya Talveği;

Bu noktadan itibaren siyomezden geçen çay kolu havzasının şimalindeki tepeye kadar şarka doğru giden bir hattı müstakim;

Bu havzanın şimalindeki tepeden Bilâkiş dağına kadar;

Bu noktadan itibaren Bayco çayının Robozak'taki kolunun membaina kadar;

Bu çay ile Robozak'ın şark-cenubu şarkisindeki 6834 rakımından inen çayın Robozak'ın cenubunda kâin mülteka kısmına kadar;

6834 rakımlı tepeden şimal-şarkı şimalisindeki boğaza kadar bir hattı müstakim;

Şark istikametini takiben bu boğazdan inen küçük çay Talveği'nin Habor çayı ile noktai iltikasına kadar;

Habor çayı mansabına doğru tahminen bir buçuk kilometre boyunca mezkûr çayın Aroş ve Ceramos mintakasından inen bir çay ile iltikasına kadar;

Bu çayı takiben, Kâşure'den gelen çayı şimalde bırakarak birincisi Ceramos'tan ve ikincisi Aroş'tan inen iki mühim kolun yekdiğeriyle telâkisine kadar;

Bu mültekadan bâlâda mevzuubahis olan iki kolun arasındaki suların hattı taksimi üzerinde 6571 rakımına şarka muntehi olan bu vadi Talveği;

Evvelkinin şarkında kâin 9063 rakımına kadar bu hattı taksimi meyah ve sonra Lizen çayı havzasının cenup tepesiyle Ceramus'tan gelen kol havzası ve tepesinin noktai telâkisine kadar;

-Ora-dan inen zap çayı kolu havzasının şimal tepeleri boyunca bu sonuncu tepe hattı;

Özkaya'nın tahminen iki kilometre garp-şimali garbisindeki tepesine kadar;

Özkaya'nın kurbunda ve şimali şarkisinde kâin bu zirvenin Zap kolunun membaina kadar bir hattı müstakim;

Zap çayına kadar bu kolun mecrası;

Zap çayını mansabına doğru takiben Bayçoka'nın bir kilometre cenubunda kâin bu noktaya kadar;

Bebehi'nin cenubundan ve (Çal) in şimalinden geçen çay havzasının cenup tepesine kadar şark istikametinde,

Berican'dan geçen Zap kolunun cenup hattı bâlası boyunca imtidat eden ve (Şilok) un garp-cenubu garbisinde Avmarek'in membaina yakın bulunan noktaya kadar bir hattı müstakim;

İşbu menbaa kadar bir hattı müstakim;

Bu membadan (Avmarek) in garbi kolu, (Kesrik) ve (Nervek) arasındaki boğaza inen küçük çay mültekasına kadar,

Bu küçük çay kendi membaina kadar,

Mültekası Nervek şimalindeki Avmarek'in şark kolundan müteşaip suya kadar en kısa mesafe;

Bu su kendi mansabına kadar;
Bu mültekadan Avmarek ile Rudbarşin sularının ayrıldığı hattı balâya olan en kısa mesafe;
Bu hattı balâ, Şeh Muammer kurbunda ve şimalinde bu çaya akan Rutbarşin kolu membaina en yakın olan noktaya kadar;
Bu membaa kadar bir hattı müstakim;
Balâda zikrolunan kol-de-nin bir az cenubunda ve çayın mansabına kadar mansabına doğru akan Rutbarşindir;
Bu çay kendi membaina kadar;
Bu membadan Rutbarşin ve (Herki) nin şark ve kurbundaki Şemsi Dinan kolu sularını ayıran hattı balâya kadar en kısa mesafe;
Bu noktadan işbu kolu besleyen en yakın çaya en kısa mesafe;
Bu çay ve maruzzikir kol Şemsidinan suyuna kadar;
Bu mültekadan Şemsidinan suyu havzasının cenubi tepesine en yakın mesafe;
Bu tepe (Boyah) ın şark ve kurbunden geçen Hacıbey çayı ve kolunun beynindeki zirve hattıyla tekatu noktasına kadar;
En kısa bir hattı müstekim üzere Hacıbey çayına kadar uzayan bu tepe hattı;
Hacıbey çayı membaina doğru İran hududuna kadar.

İngiltere Sefiri Sir Ronald Şarl Lindzey ve Irak Murahhası Nuri Sait Paşa taraflarından Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendiye yazılan 5 haziran 1926 tarihli notanın tercümesidir:

Bugün beynimizde imza edilen muahedenin on üçüncü maddesine atfen şunu beyan ederiz ki bu muahedenin mevkii meriyete vaz'ını takip eden on iki ay içinde Türkiye Hükümeti mezkûr maddede mevzuubahis olan aidattaki hissesini sermayeye tahvil etmek arzusunda bulunduğu takdirde Irak hükümetini arzusundan haberdar edecek ve mezkûr hükümet ihbarı vâkıı takip eden otuz gün zarfında bu maddenin tamamii ifası zımında Türkiye Hükümetine beş yüz bin İngiliz lirası tesviye edecektir.

Diğer taraftan şurasıda mukarerdir ki Türkiye Hükümeti mezkûr aidattaki menafiini evvel emirde Irak Hükümetine bir tarafı salisin tediyye âmade olabileceği fiattan daha yüksek olmamak üzere mübayaa etmek fırsatını vermeksizin elinden çıkarmamağı taahhüt eyler.

Teati edilen işbu notaların bugün imza edilen muahedenin cüz'ü mütemmimini teşkil ettiği takarrür etmiştir. Bu vesile ile ihtiramatı faikamızı tecdit ederiz.

5 haziran 1926
Lindzey Nuri Sait

Hariciye Vekili Tefvik Rüştü Bey Efendi tarafından İngiltere Sefiri Sir Şarl Lindzey Cenablarına ve Irak Murahhası Nuri Sait Paşaya yazılan müttehidülmeal mektupların tercümesidir:

Aramızda bugün imza edilen muahedenin on dördüncü maddesine atfen berveçhizir vukubulan beyanatınızı havi olarak bugünkü tarihli gönderdiğiniz notayı ahiz ve senet ittihaz ettiğimi arz ederim.

Bu muahedenin mevkii meriyete vaz'ını takip eden on iki ay içinde Türkiye Hükümeti mezkûr maddede mevzuubahis olan aidattaki hissesini sermayeye tahvil etmek arzusunda bulunduğu takdirde Irak Hükümetini arzusundan haberdar edecek ve mezkûr Hükümet ihbarı vâkıı takip eden otuz gün zarfında bu maddenin tamamii ifası zımında Türkiye Hükümetine beş yüz bin İngiliz lirası tesviye edecektir.

Diğer taraftan şurası da mukarrerdir ki Türkiye Hükümeti mezkûr aidattaki menafiini evvel emirde Irak Hükümetine bir tarafı salisin tediye âmade olabileceği fiattan daha yüksek olmamak üzere mübayaa etmek fırsatını vermeksizin elinden çıkarmamağı taahhüt eyler.

Teati edilen işbu notaların bugün imza edilen muahedenin cüz'ü mütemmimini teşkil ettiği takarrür etmiştir.

Dr. T. Rüştü